SALGIN VE KARANTİNA SÜRECİNDE YENİ BİR EDEBÎ MAHFİL: SOSYAL MEDYA

Ali ALTUN

Özet

İçinde bulunduğumuz süreçte günlük hayat, alışkanlıklar, sosyal ve kültürel etkinlikler de farklılık göstermiştir. Toplumda oluşan bu farklılıklar, edebiyat ve edebî kültürü de etkilemiştir. İçinde bulunduğumuz süreçte günlük hayat, alışkanlıklar, sosyal ve kültürel etkinlikler de farklılık göstermiştir. Toplumda oluşan bu farklılıklar, edebiyat ve edebî kültürü de etkilemiştir. Çeşitli etkiler sonucunda, sosyal medya platformları yeni bir edebî mahfil olarak kullanılmaya başlandı diyebiliriz. Geçmişte de sosyal medya üzerinden çeşitli kültür, sanat, fikir yazıları yayımlanmış bulunmaktadır. Fakat bu süreçte durum biraz farklıdır. İnsanların rutin olarak takip ettikleri programlar, oturumlar, söyleşiler, konferanslar salgın hastalık dolayısıyla yapılamadı. Bu engel sonucunda ilk olarak konuşmacı çerçevesinde programlar yapılmaya başlandı. Daha sonra bu çember genişlemeye başladı. Konuşmacı ve yönetici formatındaki programlara katılımcılar da dijital ortamlarda dahil oldu. Canlı yayınlar, sesli ve görüntülü toplantılar, konferanslar, şöyleşiler hatta kongre programları talepler doğrultusunda dijital ortamlarda yapılarak yaygınlaştı. Bu programlar gerek sosyal medya platformlarındaki hesaplarda canlı olarak yayınlandı gerekse kayıt altına alınıp daha sonra izlenmeye açık hale getirildi. Erişim ve etkileşim kolaylığı dolayısıyla kısa zamanda birçok organizasyon ve program yapıldı. Bu talep artışının nedenleri ise zaman, mekan, ulaşım, araç-gereç maliyet ve gerekliliklerinin en aza inmesi gibi etkenlerdir.

Dijitalleşme süreci, edebî geleneğin ve alışılmış düzenin dışında oluşan yeniliklerdendir. Çalışmamda, bu yenilik ve değişimin kültür, sanat, edebiyat ve toplum üzerindeki olumlu ve olumsuz yönleri, sosyal medyanın kitle iletişim araçları arasındaki yeri, önemi ve etki alanı,

sosyal medyanın ve dijital ortamların faydalı hale getirilmesi, sosyal medyanın çeşitli faaliyetler ile kısa sürede çok sayıda insana ulaşma ve etki etme gücü, dijitalleşme sürecinde yeni kavramların dile, kültüre, geleneğe ve edebiyata yansımaları, dijitalleşme nedeniyle edebî, tarihî, kültürel, sosyal alanlarda yeni bir bellek oluşumu ve salgın sürecinde sosyal medyanın yeni bir edebî mahfil olması konuları yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: edebiyat, mahfil, salgın, sosyal medya, dijitalleşme, değişim

Giriş

Bilindiği üzere içinde bulunduğumuz süreçte günlük hayat, alışkanlıklar, sosyal ve kültürel etkinlikler de farklılık göstermiştir. Oluşan bu farklılıklar, edebiyat ve edebî kültürü de etkilemiştir. Çeşitli etkiler, gelişmeler ve yenileşmeler sonucunda, edebî mahfil olarak sosyal medya platformları kullanılmaya başlanmıştır. Geçmişte de sosyal medya üzerinden çeşitli kültür, sanat, fikir yazıları yayımlanmış bulunmaktadır. Fakat bu süreçte durum biraz farklıdır. İnsanların düzenli ve sürekli olarak takip ettikleri programlar, oturumlar, söyleşiler, konferanslar salgın hastalık dolayısıyla yapılamadı. Bu engel sonucunda ilk olarak konuşmacı çerçevesinde programlar yapılmaya başlandı. Daha sonra bu çember genişlemeye başladı. Konuşmacı ve yönetici formatındaki programlara katılımcılar da dijital ortamlarda dâhil oldu. Canlı yayınlar, sesli ve görüntülü toplantılar, konferanslar, söyleşiler hatta kongre programları talepler doğrultusunda dijital ortamlarda yapılarak yaygınlaştı. Bu programlar gerek sosyal medya platformlarındaki hesaplarda canlı olarak yayınlandı gerekse kayıt altına alınıp daha sonra izlenmeye açık hale getirildi. Erişim ve etkileşim kolaylığı dolayısıyla kısa zamanda birçok organizasyon ve program yapıldı. Bu talep artışının nedenleri ise zaman, mekân, ulaşım, araç-gereç maliyet ve gerekliliklerinin en aza inmesi gibi etkenlerdir.

Tabii ki bunlar geleneğin ve alışılmış düzenin dışında oluşan yeniliklerdir. Geçmişten günümüze baktığımızda şair meclislerinde, divanlarda, kıraathanelerde, köy odalarında,

konaklarda, konferans salonlarında yapılan söyleşiler, konuşmalar, konferanslar son zamanlarda ekranlarda devam etmeye başladı. Bu farklılaşmaya iyi tarafından bakarsak; eğitim, öğretim, kültür, sanat faaliyetleri içinde bulunduğumuz süreçte kesintiye uğramadan devam etmiş oldu. Bir de kanaatimce bu dijitalleşmenin olumsuz etkileri de oldu. Gelenekten, alışılmış mekânlardan ve ortamlardan uzaklaşmak; kültür ve sanat bağlamında geçmişten gelen güzel havayı biraz serinleştirdi. Ama yine de zaman ve mekân şartlarının farklılaşmasından dolayı daha çok bireye ulaşılması, daha çok etki alanı oluşturması, dinleyicilere ve izleyicilere kolay erişim imkânı sunması nedeniyle olumsuz etkileri biraz ber-taraf etmiş oldu.

Edebiyat geçmişten günümüze çeşitli yöntem ve araçlarla taşınmış, asırlarca sözlü ve yazılı biçimlerde aktarılmıştır. Son on yılda, sosyal medyanın kitle iletişim araçları arasındaki yerini ve önemini malumunuzdur. Programcılık, basım-yayın, dergicilik faaliyetleri yapılmaktaydı.

Edebiyatın aktarım biçimi değiştikçe, edebî kültür de bu değişimden etkilenmiş olsa da varlığını korumayı ve devam ettirmeyi başarmıştır. Sosyal medya platformları (Facebook, Instagram, Twitter, YouTube, Skype, Zoom, Blizz vb.) edebiyatın aktarımı açısından yeni zeminler oluşturmuştur. Aynı anda bir kişiden onlarca belki yüzlerce kişiye kadar katılım imkânı sağlayan bu platformlarda gerek akademik gerek kültürel programlar yaygın bir şekilde yapılmaktadır. Bu platformların bazı güvenlik sorunları ya da programlar sırasında dışarıdan müdahale konuları dışında olumsuz kullanım sorunları yoktur. Daha çok bireye ulaşması, etki alanı, kolay erişim imkânı; sosyal medyayı, salgın ve karantina sürecinde yeni bir edebî mahfil olarak kullanıma sunmuştur. Bu değişimin en önemli ilgilileri ve taşıyıcıları gençlerdir. Salgın ve karantina sürecinde gençlerin ilgisi ve talepleri doğrultusunda sosyal medya, bir edebî mahfil olarak hayatımızda varlığını sürdürmektedir. Bu süreçten sonra, bu mahfilin geleneksel, alışılmış mekân ve ortamların yanı sıra medya ve dijital sosyallik etkileri ile dijital platformlarda devam edeceğini düşünüyorum. Yapılacak olan eğitim, öğretim, kültür, sanat faaliyetleri hem normal düzenlerinde devam edecek hem de dijital yayın ve kayıtlar ile daha geniş kitlelere ulaşacak gibi görünmektedir.

Değişme her zaman iki şekilde meydana gelmektedir. Toplu yaşamayı kolaylaştıran ve bir toplumun üyeleri tarafından yaratılıp benimsenen ve daha önceki yaratma ve diğer kültürel unsurlarla çatışmayacak şekilde meydana gelen değişme olumludur ve "olumlu değişme", "gelişme" kavramı ile ifade edilmelidir. Toplumda halen var olan yaratma ve değerlerle uyuşmayan veya sürekli bir çatışma arz eden nitelikteki bir değişme ise "bozulma" veya "dejenerasyon" kavramları ile ifade edilmelidir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, değişme veya değiştirme iki boyutludur. Hemen herkesin bildiği gibi, doğal olan her şey değişir. Mevsimler değişir, ay değişir, zaman değişir, insan değişir, ama her değişimde, bunu gerçekleştiren bir güç veya değişimin olmasını sağlayan bir etki vardır. Bir güç ve kuvvet bu yapıların değişmesine yol açar. Değişen zaman ve çevreye insanoğlu duyarsız kalamaz ve biyolojik yapısıyla, düşünce dünyası da değişir. Değişme olumlu veya olumsuz olarak değerlendirilebilir mi? Tabii ki, değişme kavramı hem olumlu hem de olumsuz yönde değerlendirilebilir. Bir değişme veya değiştirme mevcut yapıda eksiklikleri giderme; şekil, içerik, işlev ve sunumda daha olumlu ve düzelme şeklinde ise, bu bir katkı, bir yenilik olarak kabul edilir. Bunun adı değişmedir, ancak bu değişiklik mevcut yapıyı özellikleri bakımından daha olumlu hâle getirdiği için bunu "gelişme" olarak adlandırırız. (Ekici, 2008: 33-38).

Yani, tüm bu düşüncelerime nispetle yeni bir toplumsal kültürün varlığı ve gelişmesinden söz edebilirim. Yeni bir mahfil olarak değerlendirdiğim sosyal medya; yenileşen bir imajla, yeni bir kültürü yansıtmaktadır.

Sanal âlemdeki insanlar gerçek dünyada birbirlerinden çok uzakta olmalarına karşın internet aracılığıyla yeni ve farklı toplumsal mekânlar oluşturmakta, sanal toplumlar meydana getirmektedir. İnternet yeni yaşam alanları inşa etmektedir. Aslında sanal dünyadaki insan ilişkileri gerçek hayattan çok da farklı değildir. Sanal hayattaki ilişkiler çoğu zaman gündelik hayata bağlı gelişmekte/düzenlenmektedir. Sürekli bir değişim, dönüşüm yaşayan insanın hem sanal hem de gerçek hayattaki ilişkileri yeniden üretilmektedir. Denise Carter (Carter, 2018: 95-114) tarafından Cybercity adında özel bir sanal topluluğun etnografisi üzerine yapılan çalışma insanların sanal ya da internet toplumlarındaki yaşam biçimleri hakkında açıklayıcı bilgiler vermektedir. Sanal ortam zengin bir veri kaynağı durumundadır. Carter, Cybercity'deki

etnografi çalışmasını Eylül 1999 ile Nisan 2003 yılları arasında üç buçuk yıl etkin bir katılımcı kimliğiyle yürütür. Carter'a göre sanal dünyada yürütülen ilişkiler gerçek hayatta da sürdürülebilir durumdadır. Sanal dünya her geçen gün daha fazla günlük yaşantının içinde yer almaktadır. Aslında Cybercity de gerçek dünyanın dışında bir yer değildir. Cybercity dünyanın her yerinden katılımcıların internet teknolojileri ile desteklenerek sosyal bir dünya olan internette oluşturdukları sanal bir topluluktur. Tasarımı dünyadaki diğer büyük şehirlere benzemektedir. İçinde plaza, plaj, eğlence parkı, postane, hastane, hapishane, kafe, kenar mahallelerin bulunduğu gerçek dünyadaki şehirler gibidir. Cibercity'de ilişkiler günlük yaşamdaki sosyal ilişkilere göre oluşturulmuştur.

Baktığımızda salgın ve karantina sürecinde de sosyal medyada hemen her konuda programların ve canlı yayınların yapıldığını görmekteyiz. Yani günlük yaşamın içinde gelişen teknoloji, doğal olarak günlük yaşamdan bağımsız değildir. Sosyal platformlar da bireylerin günlük hayatından izler yansıtmaktadır. Hatta salgın sürecinde dijitalleşme, yeni bir kültür ortamı ortaya çıkmıştır. Buna sosyal medya folkloru desem yanlış olmaz sanırım. Çünkü folklor, toplumu ilgilendiren her şeydir. Edebî, tarihî, kültürel, sosyal birikimler ve etkiler folkloru oluşturur.

Folklor, günümüze kadar çeşitli kültür ortamlarında birbirinden farklı ürünler vermiştir. Kültür bağlamında baktığımızda edebiyata da yansımalarını görmekteyiz. Kültür ortamlarının değişmesi ürünlerin bağlamını değiştirmiştir. Günümüzde dijital kültür ortamları olarak nitelendirebileceğimiz sosyal medya platformları da hem folklor ürünlerinin hem de edebî geleneğin değişimine ve yenileşmesine yol açmıştır. Sözlü ve yazılı kültür ortamlarından sonra ortaya çıkan bu dijital platformlar yeni mahfil mekânlarından biri olarak kabul edilebilir.

Sanal dünyada yer alan birey ve grupların sosyal medya mahfilinin kabulü; yeni bir bağlamın ve geleneğin oluşumu ve aktarımındaki rolü, yeni kavram ve terimlerin ortaya çıkması, mekân, zaman, sanal bağlam, yeni insanlara kısa sürede ve yaygın olarak ulaşım, programların zaman aralığı, programlarda izleyici veya dinleyicilerin anlık yorum ve sorularını aktarması, edebî, tarihî, kültürel, sosyal, toplumsal geniş bir bellek olması, erişiminin ve korunmasının kolaylığı,

istendiği zaman ulaşılıp tekrar faydalanmasının kolaylığı, yıpranma ve kaybolma riskinin düşük olması gibi etkenler çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Sanal dünyadaki birey ve gruplar arasındaki iletişim ve etkileşimler dikkate alınarak sanal dünyadaki ürünlerinin yukarıda ifade edilen etkenler çerçevesinde geçmişteki oluşum alanları olan sözlü ve yazılı gelenekteki varlığı da göz önünde bulundurulmuştur. Özellikle son dönemlerde sanal dünyada çeşitli kültürel gruplar ve bu gruplar tarafından ortaya konulan ürünlerin kültür ortamlarına göre geçirdiği değişim ve dönüşümler üzerine düşüncelerimi ifade etmekteyim. Bunların yanı sıra sanal dünyanın iletişim alt yapısı olan internetin olumlu etki alanını unutmamak gerekir. İnternet dünyanın dört bir yanını sarmış bir ağ olarak nitelendirebiliriz. İnternet, toplumları ve kültürleri değiştirmekte, yeniden yaratmaktadır. "Kim olduğumuz, nasıl yaşadığımız, nasıl ilişkiler kurduğumuz hızlı bir şekilde internet tarafından şekillendirilmektedir." (Dyrud, 2018: 185). İnternet dünyadaki tüm insanların birbirlerinden haberdar olmalarını sağlamaktadır. Toplumsal ilişkileri kökünden değiştirmekte, devlet sınırlarını ortadan kaldırmaktadır. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Gerçek dünyayı yeniden şekillendiren sanal âlem, yeni gelenekleriyle farklı/etkileyici bir dünya yaratmaktadır. "Kitle aracılı iletişim teknolojileri geleneksel bağlamları güçlendirirken, katılımcı medya ise yerel bağlamın, üzerinden başkalığını ifade edebileceği yeni güçlü kanallar sunmaktadır" (Howard, 2018: 132). Toplumsal oluşumların temelinde iletişim bulunmaktadır. İnternet; sözlü ve yazılı iletişimden sonra sağladığı kablosuz iletişim teknolojisiyle günümüzün en önemli ve etkin iletişim araçlarından biri haline gelmiştir.

Günümüzde internet birçok insan tarafından kullanılan bir buluşma noktasıdır. İnsanlar sesli, yazılı veya görüntülü olarak bu iletişim biçiminden yararlanmaktadır. İnsanlar çeşitli sosyal iletişim sitelerine bakmadan uyumamakta, e-maillerine bakmadan işe gitmemektedir. İnsanların ferdi hayatı, toplumsal ilişkileri sanal dünya tarafından yönlendirilmekte ve şekillendirilmektedir. İnternet hayatımızda bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu teknolojik araçla beraber insan ve toplum hayatı artık eskisi gibi olmaktan çıkmakta, dünya her gün çeşitli yeniliklerle değişmeye devam etmektedir. İnternet insanların kültürel hayatlarında belirli işlevleri üstlenmektedir: Bilgi edinme, motive etme, tartışma zemini oluşturma, sosyalleşme,

eşgüdüm (koordinasyon), eğitime katkı, kültürel gelişim ve değişime etki, hoş vakit geçirme, insanları bir araya getirme (Aşkın Balcı, 2017: 62).

Bilim ve teknolojik gelişmelerin yoğun biçimde yaşandığı XXI. yüzyıl bilişim çağıdır. Bilişim çağının hızlı değişimi insanın düşünce yapısıyla beraber toplumsal kurum ve kültürlerde de değişim/dönüşümler meydana getirmektedir. Kültür, toplumsal değişime paralel biçimde yenilenir. Folklor da kültürel değişimlere bağlı olarak kendisini güncellemektedir. Sözlü kültür ortamlarında insanların bir araya gelmesiyle üretilen mit, destan, masal, efsane benzeri ürünler, günümüzde radyo, televizyon ve internet aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Folklor ile internet arasında her gün daha da güçlü hale gelen bir ilişki vardır. Folklor sanal ağlarla hiçbir dönemde bu kadar evrensel olmamıştır. Folklorun sanal dünyada varlığı "kültürün kitlesel ekonomik ve endüstriyel bir alana dönüşüm sürecini de açıklamaktadır" (Özdemir, 2012: 401). Bu süreçle bir ürüne dokunma dönemi, yerini sanal tüketime bırakmıştır.

Folklor ürünleri, içinde barındırdığı eski dönemin hayat tarzını her çağa göre yeniden şekillendirir. Örneğin sözlü kültür ortamında üretilen bir fıkranın elektronik kültür ortamında "bilgisayar terimlerini iyi bilen, internet ortamında sosyalleşebilen, daha çok 'şehirli' ve 'genç' diye nitelendirilebilecek bir kesim tarafından, 'kopyala-yapıştır' mantığı ile kelimeleri üzerinde oynanarak yeniden" (Aslan, 2011: 55) oluşturulduğu görülebilmektedir. Her ne kadar bu tür uygulamalar yapı itibariyle folklor ürününde köklü değişimler meydana getirmiyor gibi görünse de internet kullanıcılarının yaratıcığını göstermektedir. Bir taraftan bağlamı değişen ürüne çağa uygun yeni bir anlam yüklenirken, diğer taraftan eski döneme ait yapı ve tema saklanarak yeni çağa, kuşağa aktarılmaktadır. Folklor ürünü, sanal dünyada güncellenirken içinde yaratıldığı imgesel mekâna ait yeni terimlerle zenginleştirilmektedir.

Dundes'in ifadesiyle "teknoloji halk bilgisini yok etmediği gibi, halk bilgisinin yayılmasında ve aktarılmasında hayati öneme haiz bir faktör haline gelmekte ve yeni halk bilgisi oluşumuna da heyecan verici bir ilham kaynağı olmaktadır" (Dundes, 2006: 24).

Folklor sadece derleme ve arşivleme ile bilgilerin depolandığı bir bilim dalı değildir. Folklor her dönemde belli işlevlere sahip sosyal bir bilim dalıdır. Sürekli kendisini yenileyen, değişen folklor, bu değişimleri takip edebilen araştırmacılara ihtiyaç duymaktadır. "Halkbilimci hızla değişen dünya düzeni içinde varlığını sürdürebilmesi ve istendik konuma sahip olabilmesi için 'önüne çıkan fırsatlardan yararlanabilen, değişim taraftarı, diyaloğun vazgeçilmezliğini özümsemiş, esnek, devamlılığı olan, dinamik, her alanda iş birliğine açık, liderlik üstlenebilen, çağın gerektirdiği her türlü altyapıya (yabancı dil, bilgisayar, ikinci-üçüncü bir alanda yan uzmanlık vb.) sahip iletişim yöntemlerini istendik bir şekilde kullanabilen bir kişi' olmalıdır" (Özdemir, 2001: 113).

İşte bu bilgilere dayanarak gerek halk kültüründe, gerek edebiyatta ve edebî ortamlardaki değişim ve yenileşmede sosyal medyanın ve dijitalleşmenin yeni boyutlar kazanarak hayatımızda varlığını sürdürmeye devam ettiğini görmekteyiz. Dijitalleşmenin; toplumsal kültürü, edebiyatı ve edebî mahfilleri yeniden şekillendirdiğini ifade etmeye çalıştım. Salgın sürecindeki kullanımı ile yeni bir boyut kazanan sosyal medyayı da yeni bir edebî mahfil olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Edebiyat ve edebi mahfiller, toplumun belleğini yansıtan aynalardır. Bu bellekte; tarihî, kültürel sosyal ve toplumsal geniş birikimler, bireyler ve kurumlar tarafından geçmişten geleceğe taşınır.

Salgın süreci ile bu değişimlerin ve yeniliklerin; kültür, sanat, edebiyat ve toplum üzerindeki olumlu ve olumsuz yönleri, sosyal medyanın kitle iletişim araçları arasındaki yeri, önemi ve etki alanı, sosyal medyanın ve dijital ortamların faydalı hale getirilmesi, sosyal medyanın çeşitli faaliyetler ile kısa sürede çok sayıda insana ulaşma ve etki etme gücü, dijitalleşme sürecinde yeni kavramların dile, kültüre, geleneğe ve edebiyata yansımaları, dijitalleşme

nedeniyle edebî, tarihî, kültürel, sosyal alanlarda yeni bir bellek oluşumu ve salgın sürecinde sosyal medyanın yeni bir edebî mahfil olarak değerlendirilebileceğini ifade etmeye çalıştım.

Kaynakça:

ASLAN, Ferhat. (2011). “Sanal Kültür Ortamında Güncellenen Nasreddin Hoca Fıkraları”. *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/4, 39-60.

AŞKIN BALCI, Hülya. (2017). “İnternetteki Metinlerin Özellikleri ve Metindilbilim”. *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12/5, 57-74.

CARTER, Denise. (2018). “Sanal Toplumlarda Yaşam: Sanal Dünyadaki İnsan İlişkilerinin Etnografisi”. (çev. Ayşe Uğureli-Döne Hazel Göktaş). *İnternet Folkloru: Netlore ve Netnografi*. (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayınları. 95-114.

DUNDES, Alan. (2006). “Halk Kimdir”. (çev. Metin Ekici). *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 1*. (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayınları. 11-26.

DYRUD, Marilyn A. (2018). “Eleştirel Sorgulama ve İnternet: Şehir Efsaneleri Ödevi”. (çev. İrem Yalçın). *İnternet Folkloru: Netlore ve Netnografi*. (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayınları. 185-196.

EKİCİ, Metin. (2008). “Geleneksel Kültürü Güncellemek Üzerine Bir Değerlendirme”, *Millî Folklor*, C. 20, S. 80, s. 33-38.

HOWARD, Robert Glenn. (2018). “Elektronik Melezlik: Yerel Ağların Israrcı Süreçleri”. (çev. Ahmet Erman Aral-Gözde Tekin). *İnternet Folkloru: Netlore ve Netnografi.* (yay. hzl. M. Öcal Oğuz vd.). Ankara: Geleneksel Yayınları. 131-162.

ÖZDEMİR, Nebi. (2001). “Türkiye’de Halkbilimi/Kültürbilimi-Medya İlişkisi”. *Türkbilig*, 2, 110-117.